

РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК: 378.14

Бацуровська І.В.

ПЕДАГОГІЧНІ ФУНКЦІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

У статті розглянуто погляди науковців на поняття навчання, викладання, описано педагогічні функції навчання у вищій професійній освіті: освітню, виховну, розвиваючу. Представлена характеристика кожної функції. Зазначено, що освітній процес передбачає формування не лише знань і умінь, але й певних якостей, світогляду, ідейності, моральності особистості. Умовно виділено освітню, виховну і розвиваючу функції та окреслено їх роль у практичній діяльності викладача вищого навчального закладу. Обґрунтовано, що сукупність цих вимог при побудові процесу навчання в системі вищої професійної освіти підносить його на якісно новий рівень, при якому комплексно реалізуються завдання, що стоять перед вищою школою.

Ключові слова: освіта, навчання, вища професійна освіта, функції навчання.

Бацуровська И. В. Педагогические функции обучения в высшем профессиональном образовании. В статье рассмотрены взгляды ученых на понятие обучения, преподавания, описано педагогические функции обучения в высшем профессиональном образовании: образовательную, воспитательную, развивающую. Представлена характеристика каждой функции. Указано, что образовательный процесс предполагает формирование не только знаний и умений, но и определенных качеств, мировоззрения, идейности, нравственности личности. Условно выделено образовательную, воспитательную и развивающую функции и обозначены их роль в практической деятельности преподавателя вуза. Обосновано, что совокупность этих требований при построении процесса обучения в системе высшего профессионального образования преподносит его на качественно новый уровень, при котором комплексно реализуются задачи, стоящие перед высшей школой.

Ключевые слова: образование, обучение, высшее профессиональное образование, функции обучения.

Batsurovska I.V. Pedagogical function studies in higher vocational education. The article examines the views of scholars on the concept of learning, teaching, educational functions described learning in higher professional education: education, educational, educational. Submitted description of each function. Determined that the full intellectual, social and moral development of the individual - a result of the educational and pedagogic functions in their system and unity. It was found that all three learning function in difficult relationships: one precedes the other, it is the cause, the second is its effect, but at the same time and by activating the root causes. The necessity of consideration of the relationship of these functions based on the dialectical nature of their unity. The article states that the educational process involves the formation of not only knowledge and skills but also certain qualities, philosophy, ideology, morality personality. Tentatively identified education, educational and developmental functions and outlines their role in the practice of teachers of higher education. Determined that the basic functions of the system are implemented in practice sessions, content of the teacher and students in higher vocational education that would ensure the implementation of the tasks, a variety of methods, forms and means of education, taking into account technological advances in process control and self-study and the analysis of its results. Proved that the set of requirements in the construction of the learning process in higher vocational education elevates it to a new level at which comprehensively implemented the tasks facing the high school.

Keywords: education, training, higher vocational education, training functions.

Актуальність. Українському суспільству потрібні висококваліфіковані фахівці, які якісно підготовлені професійно та здатні використовувати нові технологічні засоби як в професійній діяльності, так і з метою самовдосконалення. Дослідження педагогічних функцій навчання у вищій професійній освіті завжди було актуальним і складним. Технологічний прогрес вимагає від освіти відповідно нового рівня. Але застосування новітніх технологій та засобів навчання окреслює потребу у визначенні функцій навчання у вищій професійній освіті.

Постановка проблеми. В умовах технологічного прогресу підвищуються потреби українського суспільства по підготовки висококваліфікованих фахівців. Сучасні фахівці мають бути підготовлені якісно та професійно. Проблема ефективності навчання в умовах розвитку технологічних засобів, що розширюють можливості навчання, завжди була актуальною. Технологічний прогрес вимагає від навчального процесу відповідного рівня. З одного боку інтенсивний розвиток технологій надає можливість застосування сучасних засобів навчання. А з іншого боку застосування нових навчальних засобів вимагає чіткого окреслення педагогічних функцій навчання у вищій професійній освіті з метою подальшої розробки навчальних методик.

Аналіз публікацій надає можливість стверджувати, що проблемам професійної освіти

присвячували свої праці такі науковці, як О.М. Новіков, Д.В. Чернілевський, С.Д. Смирнов, методологічні підходи щодо навчального процесу досліджували О.Є. Антонова, Л.В. Барановська, О.В. Вознюк, О.А. Дубасенюк, В.І. Захарченко, І.М. Козловська, Ю.М. Козловський, К.О. Кольченко, М.І. Лазарев, Г.Ф. Нікуліна, В.О. Подоляк, Л.В. Сліпчишина, О.В. Столяренко, М.І. Томчук, В.В. Шевченко, Н.В. Якса та ін.. Але питання, що стосуються педагогічних функцій навчання у вищій професійній освіті розкриті недостатньо.

Мета статті: описати педагогічні функції навчання у вищій професійній освіті, надати їм аналітичну характеристику.

Викладення основного матеріалу. Вища професійна освіта є найважливішим аспектом, що виконує функцію підготовки молодого покоління до розв'язання в майбутньому професійних завдань у певній сфері діяльності й передбачає досить високий рівень сформованості різних умінь і навичок, а також здатності постійно їх удосконалювати. На сучасному етапі система вищої професійної освіти відіграє все більшу роль у житті суспільства.

Сучасні дослідники під професійною освітою розуміють «результат становлення й розвитку особистості» [11, с. 226], а однією з головних цілей професійної освіти є створення умов для оволодіння професійною діяльністю, одержання кваліфікації або ж,

у необхідних випадках, перекваліфікації для включення людини в громадсько-корисну працю відповідно до її інтересів і здібностей. Причому для кожної окремої людини її професійна освіта розкривається у двох напрямках:

- як засіб самореалізації й самоствердження, оскільки найбільшою мірою людина розкриває власні здібності у праці й, у першу чергу, у професійній праці;

- як засіб стійкості, соціального самозахисту й адаптації людини в умовах ринкової економіки, як її власність, капітал, яким вона розпоряджається або буде розпоряджатися як суб'єкт на ринку праці [6, с.29].

Всебічний і гармонійний розвиток особистості передбачає єдність її освіченості, вихованості, загального розвитку. Виходячи з мети і завдань сучасної вищої школи, процес навчання у вищій професійній освіті покликаний забезпечувати три функції: освітню, виховну, розвиваючу. Сучасна дидактика застерігає, що завданнями навчального процесу не є лише формування знань, умінь і навичок [1, с 115-118].

Поняття «навчання» відноситься до початкових в педагогічній науці. У визначенні навчання є відмінності, що зумовлені різними теоретичними підходами до розуміння його суті. В творах стародавніх і середньовічних мислителів під поняттям «навчання» розуміється головним чином викладання. В Українському педагогічному словнику С.У. Гончаренка навчання трактується як цілеспрямований процес передачі і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини. У найбільш загальному плані під навчанням розуміють цілеспрямоване досягнення особистістю певного рівня культури, досягнутої суспільством, або його складовими частинами [2, с.84].

При наявності спеціальної організації навчання, підпорядкованої і регламентованої нормативно, отримуємо похідне поняття «процес навчання». На початку минулого століття у поняття процес навчання додано два складових компонента – викладання і учіння, органічна взаємодія яких забезпечує отримання навчально-виховних результатів. Викладання розуміється як діяльність викладачів по організації засвоєння навчального матеріалу, а учіння – як діяльність тих, хто вчиться по засвоєнню пропонованих їм знань.

Інтегруючи різноманітні підходи до розкриття змісту поняття «викладання», виділяються такі його суттєві ознаки: діяльність викладача в процесі навчання, керівництво роботою, постановка мети, повідомлення знань, організація і проведення занять, наявність певних педагогічних умінь, постановка завдань, досягнення мети, цілеспрямований вплив, діагностика результатів навчання, відповідна система вимог до викладача. Однією з перших концепцій учіння є концепція Я.А. Коменського. Він пояснював учіння як набуття знань з різних дисциплін, уміння розв'язувати різні задачі, уміння виконувати дії з використанням знань. Поняття «учіння» О.М. Леонтьєв розглядає як власні активні дії учня, спрямовані на розвиток своїх здібностей, знань, умінь і навичок та способів їх набуття. Метою учіння як різновиду діяльності та засобу психічного розвитку індивіда є пізнання, збирання та опрацювання набутої інформації; самостимулювання до пошуку, рішення навчальних задач, самооцінки навчальних досягнень; усвідомлення особистісного смислу й соціальної значущості культурних

цінностей і людського досвіду, процесів та явищ оточуючої дійсності [3, с.97].

У роботі І.П. Підласого зазначено, що однією з ознак навчання є двосторонній характер, що передбачає спільну діяльність учителів і учнів. Він вважає, що в сучасній науці сутність навчання не зводиться до передавання готових знань, самостійного подолання труднощів, чи особистісних відкриттів, а відрізняється розумним поєднанням педагогічного управління з особистою ініціативою і самостійністю, активністю тих, хто навчається [7, с. 479-481].

Обґрунтування нового суб'єкта навчального процесу наведено у праці О.В. Співаковського та Л.Є. Петухової. На їх думку, у сформовану дидактичну модель необхідно вводити як реальний суб'єкт – інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище, засноване на цифровому представленні інформації, даних і знань на локальних і глобальних мережевих можливостях доступу до них. Можливість представлення середовища в якості рівноправного суб'єкта дидактичного процесу визначається тим, що воно:

- постійно і все більш агресивно збільшує мотивацію підростаючого покоління до споживання контенту, що циркулює в ньому;
- надає доступ до ресурсів у будь-який зручний для людини час;
- володіє зручним, гнучким, дружнім, інтелектуальним сервісом, що допомагає людині знайти необхідні інформаційні ресурси, дані або знання;
- не емоційне, воно працює згідно із запитамі людини стільки, скільки їй необхідно;
- наповнюється інформацією, даними, знаннями з величезною, постійно наростаючою швидкістю;
- дозволяє організувати практично безкоштовні, зручні в часі контакти між будь-якою кількістю людей, забезпечити зручний і гнучкий обмін інформацією між ними;
- крок за кроком стандартизує та інтегрує в собі функціональність всіх попередніх традиційних засобів отримання, збереження, обробки і представлення необхідної людині інформації, даних і знань; бере на себе все більше рутинних операцій, пов'язаних з діяльністю людини;
- одержує все більше контролю над даними та операційною діяльністю людства [9, 10].

Навчання має комплексний вплив на особистість, незважаючи на те, що освітня функція найбільш специфічна для даного процесу. Зазначимо також, що межі між освітою, вихованням і розвитком в їх вузькому значенні є досить відносні, а деякі аспекти їх взаємно пов'язані. Освітній процес передбачає формування не лише знань і умінь, але й певних якостей, світогляду, ідейності, моральності особистості та ін. Умовне виділення освітньої, виховної і розвиваючої функції є корисним у практичній діяльності викладача вищого навчального закладу, особливо при плануванні завдань навчання.

Освітня функція навчання у вищій професійній освіті передбачає, в першу чергу, засвоєння наукових знань, формування спеціальних і загальнонавчальних умінь і навичок. Наукові знання передбачають факти, поняття, закони, закономірності, теорії, узагальнену картину світу. У відповідності з освітньою функцією навчання, вони мають стати надбанням особистості, увійти в структуру її досвіду. Найповніша реалізація цієї функції повинна забезпечити повноту, систематичність і усвідомленість знань, їх

міцність і дієвість [8]. Це вимагає такої організації процесу навчання, щоб із змісту навчального предмета, що відображає відповідну галузь наукового знання, не випадали елементи, які є важливими для розуміння основних ідей і суттєвих причинно-наслідкових зв'язків, щоб у загальній системі знань не утворювалося пустот. Знання мають бути належним чином впорядковані. Сучасні технологічні засоби представляють можливість такого упорядкування, що полегшує сприйняття навчального матеріалу. Нові знання, набуваючи все більшої стрункості й логічної впорядкованості, впливають з раніше засвоєних і прокладають шлях до наступних знань.

Конкретним результатом реалізації освітньої функції є дієвість знань, що виражається у свідомому оперуванні ними, у здатності мобілізувати попередні знання для отримання нових, а також сформованість найважливіших як спеціальних, так і загально-навчальних умінь і навичок. Спеціальні уміння і навички – це специфічні для певного навчального предмета і галузі науки практичні уміння й навички. Крім спеціальних умінь і навичок у процесі навчання учні оволодівають загально-навчальними уміннями і навичками, які мають відношення до всіх предметів, наприклад, навичками роботи з книгами, довідниками, бібліографічним апаратом тощо [4].

Процес навчання поряд з освітньою реалізує й *виховну функцію*, формуючи у студентів світогляд, моральні, трудові, естетичні, етичні уявлення, погляди, переконання, способи відповідної поведінки і діяльності в суспільстві, систему ідеалів, відношень, потреб, культуру, тобто сукупність якостей особистості [5, с. 338-341]. Виховна функція органічно впливає з самого змісту і методів навчання, але, разом з тим, вона реалізується і завдяки спеціальній організації спілкування викладача із студентами. Навчання виховує певні погляди, переконання, відношення, якості особистості. Формування особистості взагалі неможливо без засвоєння системи моральних та інших понять, норм і вимог.

Між освітою і вихованням існує не однобічний зв'язок: від навчання до формування особистості. Процес виховання при правильній організації негайно виявляє благодатний вплив на навчання, оскільки виховання дисциплінованості, організованості, суспільної активності та інших якостей створює передумови для більш активного й успішного навчання. Власне, без належної вихованості учнів ефективний процес навчання неможливий. При організації навчального процесу, добірї змісту, форм і методів навчання реалізація виховної функції вимагає правильного розуміння завдань виховання на тому чи іншому етапі розвитку особистості. Важливим аспектом реалізації виховної функції навчання є формування мотивів навчальної діяльності, що визначає її успішність.

Розвиваюча функція навчання об'єктивно впливає з самої природи цього соціального процесу. Правильно організоване навчання завжди розвиває, однак розвиваюча функція реалізується більш ефективно при спеціальній спрямованості взаємодії викладачів та студентів на всебічний розвиток особистості. Така спеціальна спрямованість навчання отримала назву "розвиваюче навчання". В контексті традиційних підходів до організації навчання реалізація розвиваючої функції, як правило, передбачала розвиток мови і мислення, оскільки саме розвиток вербальних процесів краще інших виражає загальний розвиток

учня. Однак, це звужує розвиваючу функцію. Таке розуміння спрямованості навчання залишає поза увагою той факт, що й мова, і пов'язане з нею мислення ефективніше розвиваються при відповідному розвитку потреб, а також сенсорної, емоційно-вольової, рухової і мотиваційної сфер особистості. Таким чином, розвиваючий характер навчання передбачає орієнтацію на розвиток особистості як цілісної психічної системи [6, с.18].

Повноцінний інтелектуальний, соціальний і моральний розвиток особистості – це результат реалізації освітньої і виховної функції в їх системі і єдності. Усі три функції навчання перебувають у складних взаємозв'язках: одна передує іншій, є її причиною, друга є її наслідком, але одночасно й умовою активізації першопричини. Ось чому взаємозв'язок цих функцій необхідно розглядати з урахуванням діалектичного характеру їх єдності.

Висновки. Освітній процес передбачає формування не лише знань і умінь, але й певних якостей, світогляду, ідейності, моральності особистості та ін. Умовне виділення освітньої, виховної і розвиваючої функції є корисним у практичній діяльності викладача вищого навчального закладу, особливо при плануванні завдань навчання. Основні функції реалізуються на практиці системою занять, змістом діяльності викладача та студентів в системі вищої професійної освіти, який забезпечував би реалізацію завдань, різноманітністю методів, форм і засобів навчання з урахуванням технологічного прогресу, в процесі контролю і самоконтролю навчання і при аналізі його результатів, причому одночасно оцінюється якість реалізації всіх функцій, а не однієї з них. Сукупність цих вимог при побудові процесу навчання в системі вищої професійної освіти підносить його на якісно новий рівень, при якому комплексно реалізуються завдання, що стоять перед вищою школою.

Список використаних джерел:

1. Болонський процес: перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в європейський простір вищої освіти: Монографія / За ред. В.М. Бебика. – К.: МАУП, 2004. – 200 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник [Текст] / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 373с.
3. Леонтьев А.Н. Избр. психол. тр.: В 2 т. [Текст] / А.Н. Леонтьев. – М.: Педагог., 1983. – Т.1 – 392с.
4. Марчук С. Стратегічна орієнтація суспільства – рух на випередження / С. Марчук // Стратегічна панорама. – 1999. – № 4.
5. Методологія наукової діяльності: Навчальний посібник: Вид. 2-ге, допов. / Д.В. Чернілевський, О.Є. Антонова, Л.В. Барановська, О.В. Вознюк, О.А. Дубасенюк, В.І. Захарченко, І.М. Козловська, Ю.М. Козловський, К.О. Кольченко, М.І. Лазарев, Г.Ф. Нікуліна, В.О. Подоляк, Л.В. Сліпчишина, О.В. Столярченко, М.І. Томчук, В.В. Шевченко, Н.В. Якса / За ред. професора Д.В. Чернілевського. – Вінниця: Вид-во АМСКП, 2010. – 484 с.
6. Новиков А.М. Профессиональное образование в России / А.М. Новиков. – М.: 1997. – С. 45.
7. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс [Текст]: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. / И.П. Подласый. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.: ил.
8. Смирнов С.Д. Образование: от деятельности к личности. – М.: «Академия», 2003.
9. Співаковський О.В. До питання про трисуб'єктну дидактику / Л.Є. Петухова, О.В. Співаковський // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2007. – №5(61). – С.7-9.
10. Співаковський О.В. Інформаційні технології у реалізації компонентно-орієнтованого навчання [Текст] / О.В. Співаковський // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2003. – №6. – С. 21-23.
11. Чернілевський Д.В. Педагогіка вищої школи. – Вінниця: АМСКП, 2010. – 408 с.